

Gunnar Westberg, professor i medicin, Göteborg; ordförande, Svenska läkare mot kärnvapen; medlem av den internationella rörelsen mot kärnvapenkrig, IPPNW (gunnar.westberg@slmk.org)

Om kriget mot Irak kommer:

Vem tar ansvar för vården av en halv miljon skadade?

Man vet aldrig hur ett krig utvecklar sig, inte ens militärt. Dess följder, för befolkningen i landet där kriget förs och för befolkningen i grannländer, är ännu svårare att förutsäga och diskuteras sällan i krigsplaneringen. Det kan förefalla som om följderna av det planerade kriget mot Irak borde kunna beräknas med något mindre osäkerhet än andra krig, i alla fall beträffande krigets direkta följder på kort sikt. Det är mycket ovanligt att, som här, ett krig är så offentligt planerat. De militära styrkeförhållandena är kända. Vidare ger det förra Gulfkriget en grund för jämförelse. Det kriget orsakade ganska »små« civila förluster på kort sikt men en humanitär katastrof på längre sikt.

Ny brittisk rapport

I en nyligen publicerad brittisk rapport försöker man beräkna följderna för befolkningens överlevnad och hälsa av ett nytt krig mot Irak. Rapporten är sammanställd av MedAct, den brittiska nationella föreningen inom den internationella läkarrörelsen mot kärnvapenkrig, IPPNW. Dokumentet, benämnt »Collateral damage«, som finns tillgängligt på www.medact.org, refererar ett fyrtiotal publikationer från främst FN-organ, journalister och humanitära organisationer. Min artikel grundar sig i huvudsak på denna rapport.

Förluster under Gulfkriget

Irak invaderade Kuwait den 2 augusti 1990. En koalition omfattande 28 länder under ledning av USA startade »Operation Ökenstorm« den 17 januari 1991. Denna operation beräknas ha dödat omkring 400 soldater från den allierade sidan och mellan 50 000 och 120 000 irakiska soldater, främst värnpliktiga ur de kurdiska och shiamuslimska befolkningsgrupperna, medan andelen dödade soldater ur Saddam Husseins egen befolkningsgrupp anges ha varit liten. Antalet civila döda under själva kriget var ovanligt lågt, 3 500 till 15 000.

Våren 1991 startade ett uppror bland kurder i norr och shiamuslimer i söder, vilket snabbt och brutalt slogs ner av Bagdad-regimen. Detta inbördeskrig, som beräknas ha orsakat 20 000–35 000 civila dödsfall, var huvudorsaken till det stora antalet flyktingar, uppskattat till 1,8 miljoner, varav en stor del ännu ej kunnat återvända. Under år 1991 beräknas

förödelsen efter kriget och inbördeskriget ha lett till 110 000 dödsfall bland civilbefolkningen.

Barnadödligheten den svåraste konsekvensen

Före Gulfkriget var Irak ett relativt väl utvecklat, urbaniserat och någorlunda välmående land. Trots kriget mot Iran 1980–1988 var det allmänna hälsoläget och barnens hälsa 1990 bättre än genomsnittet i utvecklingsländer; då placerades Irak på plats 50 av 130 länder. År 2000 blev placeringen 126 av 174 länder.

I kriget förstördes en stor del av landets infrastruktur. Kommunikationer, broar, administrativa centra, fabriker och varuhus skadades. Enligt uppgifter från nu offentliggjorda amerikanska dokument avsåg den inledande bombningen att förstöra elverk, vattenförsörjning och vattenreningsverk. Sanktioner infördes genom FN-resolutionerna 661 och 687 i avsikt att framtvunga en avrustning av landets förmåga att bygga massförstörelsevapen. Sanktionerna gjorde det svårt att återuppbygga landets försörjning och hälsovård. Särskilt förödande var förbudet mot införsel av klor och andra kemiska ämnen som behövdes för vattenreningen.

Dödligheten steg, främst bland barnen. Överdödligheten jämfört med situationen före kriget bland barn under 5 års ålder beräknas till mellan 344 000 och 525 000 för decenniet efter kriget. För befolkningen blev detta den svåraste konsekvensen av Gulfkriget.

Rapporten från MedAct gör inget försök att analysera hur mycket av försämringen av hälsoläget som beror på sanktionerna och hur mycket som beror på att regeringen inte prioriterat hälsovårdens återuppbyggnad. På senare år, efter införandet av programmet »Olja mot mat« 1997, har barnadödligheten sjunkit något. Programmet fungerar bättre i norr än i områden närmare centralregeringen.

Det planerade kriget

Det planerade kriget förväntas inledas på samma sätt som det förra med massiva bombningar mot militära anläggningar, kommunikationer, elektricitetsförsörjning och administrativa centra. Om vattenförsörjningen kommer att angripas även denna gång är okänt. Därefter besätts troligen oljekällor och oljeraffinaderier, främst i Basra-regionen, bl a för att hindra att dessa sätts i brand av irakiska förband, något som hände

II Fakta

Dödade i Gulfkriget 1991

Koalitionens soldater	400
Iraks soldater	50 000–120 000
Civila i Irak, hela 1991	110 000
därav under kriget	7 500–21 000
under inbördeskriget	20 000–35 000

under det förra kriget. De allierade skulle därefter kunna ta kontroll över den kurdiska regionen i norra Irak.

Eftersom krigets syfte uppges vara att avsätta Saddam Hussein, och dennes huvudsakliga strävan kan antas vara att överleva och behålla makten, kommer sannolikt hans mest pålitliga trupper att samlas kring honom, sannolikt i Bagdad. Omfattande strider i och bombningar såväl av den tätbefolkade staden som av en del andra städer i söder kan förväntas.

Hur stor andel av Iraks 375 000 soldater som kommer att dödas i striderna beror mest hur länge kapitulationen dröjer. Med hänsyn till de förväntade omfattande bombningarna och gatustriderna är det rimligt att gissa att antalet blir minst lika stort som under det förra kriget. De omedelbara följderna för den civila befolkningen måste med detta scenario beräknas bli långt svårare än 1990, med långt fler döda och sårade. Med Act-rapporten beräknar att inom tre månader efter krigsutbrottet kommer mellan 22 000 och 116 000 icke stridande ha dött, under förutsättning att massförstörelsevapen inte har använts.

FN-rapport

Sedan MedAct-rapporten publicerades har en tidigare hemlig FN-rapport avseende följderna av ett nytt Irak-krig blivit delvis tillgänglig genom en kristen frivilligorganisation. Man betonar där att landets struktur nu är mycket fragilare än 1990. En mycket stor del av befolkningen är helt beroende av den mat som distribueras av staten. Den administration som har att ta över efter kriget kommer att få ansvaret för den dagliga matförsörjningen av minst 5 miljoner människor, varav omkring 2 miljoner beräknas vara undernärda barn.

Listan över omedelbara behov efter kriget är mycket tung, t ex resurser med tält, mat, hälsovård och vatten för två miljoner hemlösa och flyktingar, vattenrening för fem miljoner människor etc. Att avhjälpa behoven på några års sikt för återuppbyggnad är ett större uppdrag än något FN-organ någonsin åtagit sig.

FN-rapporten, som finns tillgänglig på www.cam.ac.uk/societies/casi/info/undocs/war021210notes.html, beräknar vidare antalet skadade i behov av sjukvård till omkring en halv miljon. Landets sjukvård är i dåligt skick och redan svårt överbelastad. Omfattande epidemier eller pandemier förväntas också.

Rapporten spekulerar inte över följderna för civilbefolkningen av en användning av massförstörelsevapen.

FN har inte velat offentliggöra sin rapport om krigets följder eftersom man inte vill att det skall se ut som om FN sanktionerar kriget. Likväl ser det ut som om FN kan få ta ansvaret för att avhjälpa den humanitära katastrof, av svårberäknelig omfattning, som kriget kommer att orsaka. Inga frivilligorganisationer kan göra mer än marginella insatser. FN-organen måste få säkerhetsrådets mandat att samordna alla medicinska, humanitära och återuppbyggande insatser i samarbete med den nya administrationen. Rapporten föreslår att säkerhetsrådet också måste auktorisera att programmet betalas

av de ökande oljeintäkterna från landet. Innan dessa blir tillgängliga behövs många miljarder dollar i krediter.

Stor osäkerhet

Den stora osäkerheten ligger likväl i krigets utveckling. Vilka åtgärder kommer Saddam Hussein att vidta inför utsikten att förlora makten, kanske livet? Ett angrepp mot Irak under de närmaste månaderna, innan vapeninspektörerna har slutfört sitt arbete, innebär rimligtvis en mycket stor risk. Om Irak-regimen verkligen fortfarande har massförstörelsevapen kan den tillgripa kemiska och biologiska vapen mot de invaderande styrkorna. Regimen anses inte ha några kärnvapen.

De amerikanska styrkorna är beredda på att strida med skyddsutrustning mot biologiska och kemiska vapen. Befolkningen i Irak och kringliggande länder har inget skydd. Någon beredskap för att ta hand om epidemierna har den amerikanska eller brittiska regeringen inte talat om.

Kärnvapenhot

Före Gulfkriget 1991 hotade USA med att eventuellt använda kärnvapen mot Irak. Samtidigt utgick en hemlig order från dåvarande president Bush att kärnvapen under inga omständigheter skulle användas. Den nya amerikanska kärnvapendoktrinen innebär emellertid att kärnvapen inte längre har en ställning som endast avskräckningsmedel utan ses som ett vapen bland andra. Både den amerikanska och den brittiska regeringen har deklarerat att man under vissa omständigheter kan tänka sig att använda kärnvapen mot Irak.

Det är anmärkningsvärt att ingen av världens regeringar har påmint om att varje användning och hot om användning av kärnvapen strider mot internationell lag. Att använda kärnvapen mot ett land som självt saknar kärnvapen strider dessutom mot de åtaganden USA och Storbritannien har gjort inom den sk NPT-regimen.

En enstaka »liten« atombomb, av en storlek liknande den som användes mot Hiroshima, beräknas i MedAct-rapporten orsaka mellan 66 000 och 360 000 döda om den detonerar över Bagdad. Om den sprängs på eller under marknivån, t ex för att förstöra en bunker, blir antalet dödade av explosionen mindre, men i stället kommer den kvarvarande radioaktiviteten att göra en del av Bagdad obeboelig för mycket lång tid. Skulle kärnvapen sättas in är det knappast troligt att man använder en enstaka atombomb. De psykologiska följderna, bl a med mycket stora flyktingströmmar bort från det radioaktiva området, kan bli destabiliserande för både Mellanöstern och Europa.

Gulfkriget 1991 följdes av inbördeskrig, svält, flyktingströmmar, epidemier och ett enormt stort lidande för civilbefolkningen. Både MedAct- och FN-rapporten talar för att de kortsiktiga följderna av det planerade Irak-kriget blir ännu värre, medan de långsiktiga är svåra att förutse. Risken att kärnvapen kommer att användas är kanske liten, men inte obefintlig, och följderna vore fruktansvärda. Denna osäkerhet gör det än mer angeläget att man inriktar planeringen på att finna vägar att undvika kriget, inte på hur det skall genomföras. I MedAct-rapporten diskuteras flera möjligheter att undvika kriget.

Ansvar för att planera fred

De som planerar för krig måste också planera för fred. I amerikanska tidningar diskuteras planer för en tillfällig militär administration i Irak och för ett gradvis införande av demokrati. Möjligheterna att förhindra inbördeskrig och ett sönderfall av den artificiella statsbildningen Irak har ytligt berörts. Man kan ana att strategerna har funderat på de politiska följderna – i Saudiarabien, i Iran, i hela arabvärlden – men tydligen ansatt att kriget är värt sina risker och sina offer.

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden